

ЮРІЮ ОЛЕКСАНДРОВИЧУ КАРПЕНКОВІ — 80 РОКІВ

Юрій Олександрович Карпенко народився 29 вересня 1929 р. у м. Малині Житомирської області в родині службовця. Батько Олександр Костянтинович працював бухгалтером у будівельних організаціях, тому вся його родина — мати Вероніка Францівна (дівоче прізвище — Сичевська), домогосподарка, полька, старший син Олексій (під час окупації був насильно забраний на роботу в Німеччину і в м. Ессені в Рурському регіоні загинув від англійської авіабомби), двоє молодших сестер і Юрій — до війни жили в різних містах Житомирщини — Коростені, Овручі, Білорочині. З окупації були звільнені Радянською армією 7 листопада 1943 р. Ю. Карпенко відразу пішов до школи, яку закінчив із срібною медаллю 1948 р. Родина цього року переїхала до м. Станіслава (нині Івано-Франківськ), і Ю. Карпенко пішов учитися на філологічний факультет Львівського університету, який закінчив 1953 р. з червоним дипломом, після чого вступив до аспірантури Чернівецького університету на українське відділення.

Тема кандидатської дисертації Ю. О. Карпенка — «Історія форм кількісних числівників в українській мові». Тему сформулював і перший рік був його керівником О. Н. Савченко, потім керівником став І. Г. Чередниченко. Дисертацію Ю. О. Карпенко захистив 1956 р. в Харківському університеті за півроку до завершення терміну аспірантури. Після захисту він почав шукати нові теми для дослідження. Ці пошуки відбилися в деяких тогочасних публікаціях (матеріали до словника мови Івана Вишенського, назви культурних рослин, ступені порівняння прикметників). Доцент В. В. Оникієнко, який працював на сусідньому географічному факультеті того ж Чернівецького університету, переконав Ю. О. Карпенка займатися топонімією — сферою, де мова тісно переплітається з географією (потім стало зрозуміло, що ще більше — з історією). Перші дві статті з топоніміки (обидві — про назви буковинських річок) Ю. О. Карпенко опублікував 1958 р. Тільки топонімією він займався до 1971 р., коли з'явилася його перша стаття з космонімії. У 1967 р. в Києві Ю. О. Карпенко захистив докторську дисертацію «Топонімія Буковини», побудовану переважно на матеріалі ойконімії (діахронічно — за пам'ятками, етимологічно — за структурою назв). На основі дисертації 1973 р. вийшла монографія «Топонімія Буковини» (К. : Наукова думка, 1973, 238 с.), яка, проте, істотно відрізняється від тексту дисертації, бо містить повний гідронімічний словник Буковини, а поряд із гідроніміями та ойконіміями досить коротко описуються також назви гір. З топоніміки Ю. О. Карпенко видав ще чотири книжки: «Топонімія і її місце в лексичному складі мови» (Чернівці, 1962, 23 с.); «Топоніміка гірських районів Чернівецької області» (Чернівці, 1864, 80 с.); «Топонімія східних районів Чернівецької області» (Чернівці, 1965, 62 с.); «Топонімія центральних районів Чернівецької області» (Чернівці, 1965, 70 с.). У 1968 р. Ю. О. Карпенко одержав диплом професора і переїхав з родиною на роботу в Одеський державний (тепер національний) університет завідувачем кафедри загального та слов'янського мовознавства. Тут під

його впливом більшість членів кафедри стала займатися ономастикою, кафедра підготувала, крім серії статей, три колективні монографії, усі під керівництвом і за активної участі Ю. О. Карпенка: «Топонімія північно-східної Одещини» (О., 1975, 88 с.); «Топонімія південно-східної Одещини» (О., 1978, 83 с.); «Гідронімія Нижнього Подністров'я» (К. ; О., 1981, 112 с.). У 1978 р. Ю. Карпенка переведено на завідування кафедрою російської мови, де він перебував до 1992 р. У цей час учений захопився іншим онімічним розрядом — космонімами. Написав низку статей про назви сузір'їв, зірок, планет та їх супутників, астероїдів, про назви поверхні Місяця і планет, монографію «Названия звездного неба», що вийшла в Москві у двох виданнях (Наука, 1981, 183 с.; 2-е видання — там же, 1985 с.). Нині готується третє видання цієї книжки.

Ю. О. Карпенко багато й результативно працює з аспірантами, готуючи молодих викладачів для факультету та інших ВНЗ. За період роботи на кафедрі загального та слов'янського мовознавства він підготував 8 кандидатів наук, працюючи на кафедрі російської мови, — 30 кандидатів наук. З 1992 р., коли Ю. О. Карпенко перейшов працювати завідувачем кафедри української мови (з 2001 р. — професор цієї кафедри), під його керівництвом захистилися 24 дисертації. Усього він підготував 62 кандидати наук і консультував 5 докторів наук, які успішно захистили свої дисертації.

Працюючи на різних кафедрах, Ю. О. Карпенко читав і читає різні курси, намагаючись вести провідні дисципліни. На кафедрі загального та слов'янського мовознавства він читав курс «Вступ до мовознавства» і курс «Загальне мовознавство». Перший з них, «Вступ до мовознавства», потім оформив як підручник, що витримав три видання (К. ; О. : Вища шк., 1983, 189 с., затверджений як навчальний посібник для філологів; К. ; О. : Либідь, 1991, 279 с.; К. : Академія, 2006, 334 с.; два останні видання затверджені МОН України як підручники). На кафедрі російської мови основним у Ю. О. Карпенка був курс «Історична грамати́ка російської мови», на кафедрі української мови — «Історична грамати́ка української мови». У 2001 р. він передав завідування кафедрою О. І. Бондареві, а сам став професором кафедри і почав читати великий курс «Українське народознавство». З орієнтацією на кафедру української мови Ю. О. Карпенко підготував також посібник «Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови» (О. : Чорномор'я, 1996, 149 с.), основні концепції якого перейшли у написаний спільно з О. І. Бондарем та М. Л. Микитин-Дружинець навчальний посібник «Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфографія. Графіка. Орфоєпія. Лексикологія. Лексикографія» (К. : Академія, 2006, 367 с.). У різний час читав також «Вступ до слов'янської філології», розділи курсу сучасної української мови, спецкурси з ономастики, типології, основ наукового дослідження та ін.

У Чернівцях Ю. О. Карпенко почав розробляти ще один аспект вивчення власних назв — літературну ономастику і видав з цієї теми ряд статей, які зібрано й опубліковано під назвою «Літературна ономастика. Збірник статей» (О. : Астропринт, 2008, 324 с.). Літературна ономастика виявилася дуже цікавим і науково вагомим напрямом, який потребує подальшого енергійного вивчення.

Усього Ю. О. Карпенко видав, не рахуючи газетних, 480 наукових публікацій. 6 травня 2006 р. Ю. О. Карпенка обрано членом-кореспондентом Національної академії наук України зі спеціальності «українська мова». Він продовжує свою роботу на кафедрі української мови ОНУ, працює зі студентами та аспірантами, збирає матеріал до вже згаданих праць «Українське народознавство» та «Назви зоряного неба» і хоче написати ще одну книжку — «Заголовок як ономастична одиниця».